

педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (м. Київ, Україна)

Романовська Олександра Олександрівна - кандидат педагогічних, доцент Українсько-американського гуманітарного інституту "Вісконсінський Міжнародний Університет (США) в Україні" (м. Київ, Україна)

УДК 377.5.032

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ТІЛЕСНИХ ЦІННОСТЕЙ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ – АКТУАЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА Й СУСПІЛЬНО-СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

А. П. Федоров, В. М. Пристинський

Життєдіяльність сучасної людини потребує нагального соціально-педагогічного і філософського осмислення цінності здоров'я, уточнення пріоритетності її змістовних компонентів, розробки теоретико-методологічних принципів збереження та укріплення здоров'я людини. Наведено міркування щодо актуальності проблеми визначення й обґрунтування світоглядних, методологічних, організаційно-методичних орієнтирів у формуванні ставлення студентів до здоров'я як незаперечної цінності життя людини. Визначено концептуальні положення щодо розв'язання проблеми особистісно орієнтованого формування психосоматичного здоров'я, виховання культури здоров'я як духовно-тілесної й суспільно-соціальної цінності особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Сучасний стан цивілізаційного розвитку висуває нові вимоги до системи освіти і виховання учнівської та студентської молоді

України, невід'ємним елементом яких є формування фізичної культури особистості. Повноцінний духовно-тілесний розвиток, сформованість фізичних здібностей, стан психічного, соматичного і духовного здоров'я, особистісно орієнтоване формування культури здоров'я, гармонія тіла і духу людини з природою становлять основу змісту фізичного виховання людини.

Концепції національного виховання, валеологічної освіти визначають фізичне вдосконалення студентської молоді як пріоритетну соціально-педагогічну мету України, що органічно пов'язана з її духовним розвитком, формуванням ціннісних орієнтацій, здатності до ефективної фахової й соціальної самореалізації. При цьому наголошується, що у молоді повинно бути сформоване особистісно-ціннісне й активне ставлення до розвитку психічного, соматичного і духовного здоров'я, формування культури здоров'я як суспільно-соціальної й духовно-соматичної цінності [6, 7].

В умовах сьогодення держава намагається приділяти увагу розвитку, модернізації, реформуванню фізичного виховання нації. Свідченням суспільно-соціальної активності держави у цьому аспекті є Укази президента України «Про національну доктрину розвитку освіти в Україні» (2002), «Про національний план дій щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту» (2006). Зміст цих документів визначає, а також регламентує заходи ефективного впровадження фізичної культури у середовище учнівської та студентської молоді з метою особистісно орієнтованого формування здорового способу життя як усвідомленої культури і світогляду особистості [8].

Важливим практичним аспектом реалізації державної політики, наукових соціально-педагогічних досліджень, інтенсифікації духовно-культурологічного розвитку молоді є організація фізичної культури студентів університетів відповідно до змісту нової парадигми освіти і виховання. Такий акцент у реалізації духовного й морально-вольового потенціалу фізичної культури випливає з того, що саме у студентському віці найбільш ефективно формуються психомоторні, духовні, соціальні, фахові підвалини професійної самореалізації на рівні компетентісної моделі особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковане розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Аналіз наукових робіт і публікацій, в яких визначено різні аспекти духовного, фізичного, психосоматичного, фахового формування студентів дозволив установити, що цілеспрямований розвиток у суб'єктів освітньо-виховної діяльності загальнолюдських і фахово-актуальних ціннісних орієнтацій, морально-духовних якостей, усвідомленої цінності здоров'я особистості як визначальної умови її соціальної самореалізації є підґрунтям оптимального особистісно орієнтованого формування творчого, конкурентоспроможного, активного, гуманістично спрямованого, громадянсько досконалого фахівця [2, 3, 4].

У цьому контексті, за твердженням І. Беха, “... суттєву роль у процесі формування професіоналізму відіграє ціннісно-смилова сфера майбутнього фахівця. Це пояснюється тим, що професійна діяльність належить до основних засобів побудови власного життєвого шляху. Та побудова такого шляху буде успішною тільки тоді, коли професійна діяльність (підготовка до неї) набуває особистісного відтінку, тобто здатна відображати і втілювати через себе особистість” [2, с. 264] щодо її ціннісного ставлення до рівня фахової підготовленості, ціннісних орієнтацій, духовності, культури здоров'я, самоосвіти, самовиховання [5, 9, 10, 11].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Перспективи позитивного розв'язання цієї актуальної соціально-педагогічної проблеми знаходяться у гносеологічній площині змісту нової парадигми освіти і виховання, яка розглядається вченими в аспекті вихідної концептуальної схеми якісного вирішення педагогічних проблем та ґрунтується на орієнтації освітньо-виховної практики на особистість студента, визнання його рівноправним суб'єктом навчально-виховної взаємодії, на домінуючу діалогово-комунікативну форму організації духовного, фізичного і фахового розвитку молоді [12, 13, 14].

На наш погляд, залишається ще недостатньо вивченою частина даної проблеми, коли дидактичні принципи розглядаються у контексті комплементарного взаємозв'язку їх теоретико-

методологічних положень із принципами гуманізації, демократизації, культурологічності, діалогізації, духовності, розвивального характеру навчання і виховання. Реалізація такого підходу, в межах нової парадигми освіти і виховання, на наш погляд, повинна стати теоретико-методологічною й організаційно-педагогічною основою визначення особистісно орієнтованої доктрини освіти, виховання, фахової підготовки в аспекті формування культури здоров'я студентів вищих навчальних закладів України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Мета роботи полягає в аргументованому обґрунтуванні доцільності, визначенні актуальності дослідження проблеми формування у студентів духовно-тілесних цінностей фізичної культури, а також формулюванні концептуальних положень щодо її реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Системний аналіз теоретичних, методологічних, організаційно-педагогічних аспектів фахової, духовної і фізичної культури студентів дозволив нам установити низку суттєвих протиріч у цій ланці національної освіти, а саме:

- між соціально-педагогічним запитом суспільства (освітньої галузі) на розробку особистісно орієнтованих педагогічних систем і недостатньою розробленістю теоретико-методологічних основ виховання у студентів культури здоров'я як визначальної особистісно-соціальної умови їх успішної фахової підготовки;

- між об'єктивним значенням культури здоров'я як комплементарного чинника фахової підготовки студентів і недостатнім її усвідомленням у практиці діяльності ВНЗ;

- між запитом освітньої галузі на розробку інтерактивних педагогічних технологій, створення інноваційного навчально-виховного, фізкультурно-оздоровчого, духовно-культурологічного середовищ у вищому навчальному закладі і недостатньою розробленістю теоретико-методологічних, організаційно-педагогічних основ розробки навчальних, виховних, фізкультурно-оздоровчих технологій особистісно орієнтованого формування культури здоров'я студентів;

- між суспільним запитом на підготовку фахівців (відповідно до компетентної моделі професійних спеціалістів) з високим рівнем конкурентоспроможності, культури здоров'я, духовності, громадянськості і відповідністю концептуальної моделі формування у студентів здоров'язберігаючої компетентності як провідної духовно-соматичної й суспільно-соціальної умови самореалізації майбутнього фахівця, громадянина;

- між сучасними освітньо-виховними тенденціями у міжнародному педагогічному просторі щодо здійснення інноваційних підходів до технологізації виховних, навчальних, фізкультурно-оздоровчих процесів і наявністю сталих ситуацій недостатньо розвиненої матеріальної бази, фінансування, застарілих організаційно-педагогічних форм діяльності кафедр фізичного виховання, відсутністю педагогічних технологій формування у студентів внутрішньої єдності цінності здоров'я з морально-духовними якостями особистості.

Отже, з огляду на виявлені суперечності й науково-практичні потреби у їх розв'язанні, а також з урахуванням стану вивчення і розробленості її аспектів, вважаємо достатньо аргументованою доцільність подальшого дослідження проблеми єдності цінності здоров'я з морально-духовними якостями особистості.

Осмислення шляхів розв'язання означеної проблеми дає нам змогу передбачати, що ефективність процесу особистісно орієнтованого виховання у студентів ціннісних орієнтацій до здорового способу життя повинні визначатися такими чинниками й організаційно-педагогічними умовами:

- розробка проєктивної моделі структурування інтерактивних педагогічних технологій особистісно орієнтованого формування здорового способу життя, а також алгоритму керованого впровадження їх в освітньо-виховне, фізкультурно-оздоровче, духовно-культурологічне середовище вищих навчальних закладів;

- інтерактивні виховні технології повинні бути інтегровані в освітньо-виховне, фізкультурно-оздоровче, духовно-культурологічне середовище вищого навчального закладу на підґрунті розроблених організаційно-педагогічних умов їх функціонування, а саме:

- організація інтегрованого освітньо-виховного середовища включає фізкультурно-оздоровчу, фахову, духовно-культурологічну ланки особистісно орієнтованого виховання ціннісних орієнтацій до здорового способу життя, культури здоров'я;

- формування у студентів образно-концептуального мислення, мотиваційно-потребнісної сфери як ціннісних категорій здорового способу життя особистості;

- виховання у студентів індивідуальної "Я"-концепції здоров'я як духовно-ціннісної основи здорового способу життя.

Провідними *методологічними засадами* дослідження даної проблеми є положення філософії, психології, соціології, педагогіки, теорії та методики виховання, теорії і методики фізичної культури, валеології щодо діалектичного підходу в пізнанні явищ педагогічної, духовно-культурологічної, психомоторної, предметно-практичної, валеологічної діяльності; закономірності трансформування кількісних показників в якісні; роль дієвого впливу навчання, виховання, фахової підготовки, фізичної і духовної культури у процесі особистісно орієнтованого формування індивідуальної концепції здоров'я як духовно-соматичної ціннісної основи феномена – культура здоров'я особистості.

Теоретичну основу дослідження становлять положення принципів системно-функціонального підходу в теорії та методиці виховання (Б. Ананьєв, Ю. Бабанський, К. Баханов, І. Бех, В. Григоренко, Г. Шевченко); єдність діяльності, свідомості й самосвідомості у соціальній практиці (Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтєв, Г. Шевченко); теорія мотивованого впливу диференційно-інтегральних оптимумів педагогічних чинників на психомоторний і духовний розвиток людини (В. Григоренко); концепція особистісно орієнтованого підходу до формування особистості (І. Бех); теорії суспільно-духовного й синергетичного формування духовності людини (М. Євтух, Г. Шевченко); концепція духовно-культурологічного підходу до формування культури здоров'я особистості (В. Горащук); основи соціально-педагогічної кінезіології (В. Григоренко); теорія профільного структурування навчально-виховних форм фізичного і духовного виховання осіб різного віку, статі, стану здоров'я, рівня сформованості культури здоров'я (В. Григоренко,

В. Пристинський); концепція структурно-функціонального підходу до проєктивної розробки інноваційних педагогічних технологій особистісно орієнтованого виховання ціннісних орієнтацій до здорового способу життя як духовно-соматичної й суспільно-соціальної категорії (І. Бех, В. Горащук, В. Григоренко, В. Пристинський, Г. Шевченко, L. Schnore); концепція духовного домінування навчально-виховних чинників у структурі інноваційних педагогічних технологій фахово-культурологічної підготовки студентів (В. Горащук, В. Григоренко, В. Долженко, К. Дубіч, О. Кіяшко, В. Кремень, В. Пристинський, Г. Шевченко).

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що є можливим визначення й обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування у студентів внутрішньої єдності цінності здоров'я з морально-духовними якостями особистості як духовно-соматичної й суспільно-соціальної основи виховання їх здорового способу життя; принципів проєктивної розробки інтерактивних педагогічних технологій особистісно орієнтованого формування персоніфікованої концепції здоров'я як когнітивної, аксіологічної, праксіологічної, мотиваційно-потребнісної основи особистості; обґрунтування структури здорового способу життя як когнітогену, аксіологену, праксіологену інтерактивного освітньо-виховного, фізкультурно-оздоровчого, духовно-культурологічного середовища ВНЗ, соціокультурологічної ситуації ціннісного ставлення студентів і викладачів до здоров'я.

Практичне значення результатів дослідження визначається тим, що система інноваційних педагогічних технологій формування духовно-тілесних цінностей студентів сприятиме оптимізації навчально-виховного процесу університетів. Впровадження в практику організації навчально-виховного процесу проєктивної моделі та організаційно-педагогічного алгоритму реалізації інтерактивних технологій сприятиме особистісно орієнтованому вихованню у студентів ВНЗ здорового способу життя, культури здоров'я як духовно-соматичної й суспільно-соціальної цінності.

Однорідність ціннісних орієнтацій особистості, що обумовлюють її духовно-гуманістичні характеристики у системі загальнолюдських цінностей, спонукали нас до визначення поняття “здоровий спосіб життя” студентів ВНЗ. Гносеологічною основою

дефініції цього поняття стали наукові роботи І. Беха, В. Горащука, В. Григоренка, В. Пристинського, М. Роганової, які аргументовано довели, що “здоровий спосіб життя” людини є потужним конструктором її культури здоров’я як духовно-соматичної й суспільно-соціальної цінності [2, 3, 4, 9, 10, 11].

Зважаючи на гносеологічні умови функціонування понятійно-категоріальної системи нашого дослідження, поняття “здоровий спосіб життя” ми розглядали як свідомі духовно структуровані дії студентів, а також їх мотиви, інтереси, потреби, обмеження, намагання (до оздоровлення і зниження ризику захворювань, ослаблення адаптаційних можливостей організму, підвищення показників психомоторної й пізнавально-емоційної працездатності).

Отже, здоровий спосіб життя студентів, на нашу думку, повинен включати такі ціннісно орієнтовані риси їх свідомої поведінки:

- духовно-фахове ціннісне ставлення до свого психосоматичного здоров’я як основної особистісно-соціальної умови самореалізації майбутнього фахівця;
- систематичні заняття фізичним вихованням, спортом, загартовуванням тіла, активними формами відпочинку;
- унормування навчальних навантажень щодо раціонального розкладу занять, циклічності навантажень і відпочинку, психомоторних і психоемоційних переключень;
- раціональне харчування, повноцінний сон;
- профілактика стресових і конфліктних ситуацій, шкідливих звичок, систематичний медичний контроль і самоконтроль, адекватна самооцінка способу життя;
- розвиток індивідуальної “Я”-концепції здоров’я майбутнього фахівця.

Викладені аргументи дозволяють стверджувати, що перед сучасними соціальними інститутами суспільства (що опікуються проблемами здоров’я нації) “... постає кардинальна проблема виховного забезпечення внутрішньої єдності цінності здоров’я особистості з базовими морально-духовними, смисложиттєвими цінностями, приведення цих цінностей у єдину систему” когнітивних, аксіологічних, праксіологічних, мотиваційно-потребнісних, духовних й афективних компонентів культури

здоров'я людини. Як наголошує І. Бех, "... у цій системі цінність здоров'я має бути підпорядкованою смисложиттєвим цінностям, їхньою детермінуючою основою. В іншому разі людина потраплятиме, так би мовити, у смислоціннісний вакуум" [2, с. 220], наявність якого у процесі особистісно орієнтованого формування культури здоров'я особистості буде певним гальмом впливу психолого-педагогічних, духовних, кінезіологічних чинників [3, 9, 10, 11].

Таким чином, аргументованість доцільності й актуальності дослідження проблеми особистісно орієнтованого формування психосоматичного здоров'я, виховання культури здоров'я як духовно-соматичної й суспільно-соціальної цінності особистості, дозволяє сформулювати основні *концептуальні положення* щодо її реалізації, а саме:

- стратегія особистісно орієнтованого формування концепції здоров'я, як ціннісно-духовної основи культури здоров'я студентів, повинна вибудовуватися з урахуванням соціокультурної ситуації у суспільстві, освітньо-виховному середовищі вищого навчального закладу;

- наявність проєктивної моделі структурування інтерактивних педагогічних технологій емоційно збагаченого й умотивованого впливу на студентів факторів особистісно орієнтованого формування їх культури здоров'я;

- реалізація системного підходу до розробки організаційно-педагогічних умов функціонування інтерактивних технологій особистісно орієнтованого формування у студентів психосоматичного здоров'я, індивідуальної концепції здоров'я, виховання культури здоров'я (розвиток образно-концептуального мислення і мотивації до здоров'я, формування внутрішньої (ендогенної) єдності цінності здоров'я особистості з базовими морально-духовними, смисложиттєвими цінностями).

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Осмислення й узагальнення результатів теоретичного дослідження дозволяють сформулювати такі *висновки*:

Системний аналіз базових ознак (атрибутів) інтерактивних виховних технологій формування у студентів ціннісних орієнтацій

до здорового способу життя дає можливість стверджувати, що вони будуть ефективно функціонувати в інтегрованому освітньо-виховному середовищі університету тільки за наявності таких організаційно-педагогічних умов:

- проєктивної моделі функціонування інтерактивних педагогічних технологій в інтегрованому освітньо-виховному середовищі (фізкультурно-оздоровча, фахово-культурологічна, морально-духовна складові);

- розвиток ціннісних орієнтацій до здорового способу життя на основі ампліфікації показників образно-концептуального мислення і мотиваційно-потребнісної сфери особистості;

- формування індивідуальної “Я”-концепції здоров’я майбутнього фахівця як духовно-соматичної основи внутрішньої єдності особистісно-ціннісного ставлення до свого здоров’я з духовно-моральними і фаховими якостями особистості.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку, на наш погляд, може бути подальше вивчення означеної проблеми з метою розуміння того, що теоретико-методологічною сутністю нової парадигми освіти і виховання в Україні слід вважати особистісно орієнтований підхід до формування в суспільстві соціокультурної ситуації духовно-ціннісного ставлення людини до здоров’я як концептуальної основи освітньо-виховної інтеграції й саморозвитку особистості.

Література

1. Баханов К. О. Традиції та інновації в навчанні історії в школі: дидактичний довідник / К. О. Баханов. – Запоріжжя : Просвіта, 2004. – 108 с.

2. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2-х кн. Кн. 1. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.

3. Горашук В. П. Формування культури здоров’я студентів педагогічного університету / В. П. Горашук // Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики : [збірник наук. праць]. – К., 2001. – Вип. № 5. – С. 177 – 182.

4. Григоренко В. Г. Професійна діяльність викладача педагогічного університету як об’єкт духовного та мотиваційно-

системного дослідження / В. Г. Григоренко, В. М. Пристинський, Г. В. Григоренко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : [збірник наукових праць]; гол. ред. Г. П. Шевченко. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. – Вип. 1 (30). – 192 с. – С. 32 – 46.

5. Евтух Н. Б. Динамика развития духовно-культурных ценностей страны в условиях глобализации: синергетический анализ / Н. Б. Евтух // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : [збірник наук. праць]. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2005. – Вип. 4 (10). – С. 93 – 97.

6. Концепція неперервної валеологічної освіти в Україні / В. П. Горащук, Т. Є. Байченко, Н. В. Вадзюк [та ін.] // Міністерство освіти і науки України; Міністерство охорони здоров'я України. – К., 1994. – 36 с.

7. Концепція національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства / Постанова Кабінету міністрів України № 1697 від 15 вересня 1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 37. – С. 33 – 46.

8. Національна доктрина розвитку освіти в Україні / Указ Президента України № 347 від 17 квітня 2002 р. // Освіта. – 2002. – № 26. – С. 2 – 4.

9. Пристинський В. М. Мотиваційно-ціннісний пріоритет у формуванні фізичної культури особистості студента/ В. М. Пристинський, Т. М. Пристинська // Парадигма здорового способу життя: духовні та фізичні компоненти : [збірник наук. статей]; уклад. Ю. О. Тимошенко. – К. : НУФВСУ, 2010. – 335 с. – С. 143 – 149.

10. Pristinsky V. Ukrainian charitable knowledge development foundation in promoting healthy lifestyle, spiritual and physical education of students / V. Pristinsky, K. Krasnolutsky, E. Drobkov // Теорія і практика фізичного виховання: [наук.-метод. журн.]. – 2010. – 615 с. – № 2. – С. 155 – 159.

11. Роганова М. В. Процес виховання духовної культури студентів вищих навчальних закладів: зміст і технологія / М. В. Роганова // Духовність особистості: методологія, теорія і

практика [збірник наук. праць]; гол. ред. Г. П. Шевченко. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. – Вип. 1 (30). – С. 125 – 129.

12. Ротерс Т. Т. Теория и методика развития личности школьника на ритмических занятиях в общеобразовательной школе : монография / Т. Т. Ротерс. – Луганск : Альма-матер, 2001. – 279 с.

13. Шевченко Г. П. Духовно-нравственное воспитание учащейся молодежи / Г. П. Шевченко // Педагогика. – 2008. – № 9. – С. 11 – 25.

14. Шевченко Г. П. Взаимодействие духовности образования и культуры как основных категорий педагогики/ Г. П. Шевченко// *Ściągłość i zmiana w pedagogice XXI wieku*: [збірникнаук.праць]. – Część 2. – Siedlce : Wydawnictwo Akademii Podlaskiej. – 2008. – S. 11– 15.

Жизнедеятельность современного человека нуждается в необходимости социально-педагогического и философского осмысления ценности здоровья, уточнения приоритетности ее содержательных компонентов, разработке теоретико-методологических принципов сохранения и укрепление здоровья человека. Представлены размышления об актуальности проблемы обоснования мировоззренческих, методологических, организационно-методических ориентиров в формировании отношения студентов к здоровью как неопровержимой ценности жизни человека. Сформулированы концептуальные положения в решении проблемы лично ориентированного формирования психосоматического здоровья, воспитания культуры здоровья как духовно-телесной и общественно-социальной ценности личности.

The vital activity of modern man needs social-pedagogical and philosophical comprehension of health, a more precise definition of the priority of his substantial components, development of theoretical and methodological principles of maintenance and strengthening of man's health. The thoughts of the author about actuality of the problem of world view, methodological, organizational and methodical reference-points in forming of students' relation to health as an irrefutable value of man's

life are represented. Conceptual positions in the decision of the problem of the person-oriented forming of psychosomatic health, education of the culture of health as spiritual and corporal, public and social values of a personality are defined.

Пристинський Володимир Миколайович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теоретичних та методичних основ фізичного виховання і реабілітації; завідувач НДЛ «Духовного і фізичного виховання учнівської молоді та студентів» Слов'янського державного педагогічного університету (м. Слов'янськ)

Федоров Андрій Павлович – старший викладач кафедри фізичного виховання Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського (м. Донецьк)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Борисов В.В.